

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

ORGANIZAČNÉ POKYNY

1.) Dátum vykonania: podľa plánu CTK Lešťan
Začiatok akcie: Rimavská Baňa od 08:00 hod.
Ukončenie akcie: Bratislava-Vinohrady do 12:00 hod.

2.) Vedúci akcie, odborné a zdravotnícke zabezpečenie: MVDr. Michal Ondovčík

3.) K zabezpečeniu plynulého priebehu cykloturistickej akcie je potrebné, aby si každý účastník priniesol so sebou nasledovný materiál:

Výstroj:

- cyklistický odev a obuv podľa ročného obdobia, pokrývka hlavy, prilba, okuliare, rukavice,
- náhradný odev (spodná bielizeň, pyžamo, ponožky, náhradný cyklistický odev),
- pláštenka do dažďa, vode-odolný povlak na cyklistické tretry,
- osobné hygienické potreby,
- obal na vodu min. 1 l.

Výzbroj:

- cyklistický batoh (taška na bicykel) na prenos materiálu,
- minimálne jedna náhradná duša,
- lepenie na defekty,
- pumpa na nafukovanie kolies,
- montážne kľúče a náhradné súčiastky,
- nôž,
- potraviny.

4.) Logistické zabezpečenie:

- **ubytovanie** – naplánoval CTK Lešťan v Šahách, v Štúrove, v Nárady a v Bratislave. Platbu za ubytovanie uhradí každý účastník akcie,
- **stravovanie** – si zabezpečí každý účastník akcie.

5.) Súčasťou týchto organizačných pokynov je informačný materiál.

U účastníkov cykloturistickej akcie sa predpokladá dobrý zdravotný stav. Ďalšie organizačné pokyny budú vydané pri zahájení cykloturistickej akcie.

MVDr. Michal Ondovčík

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

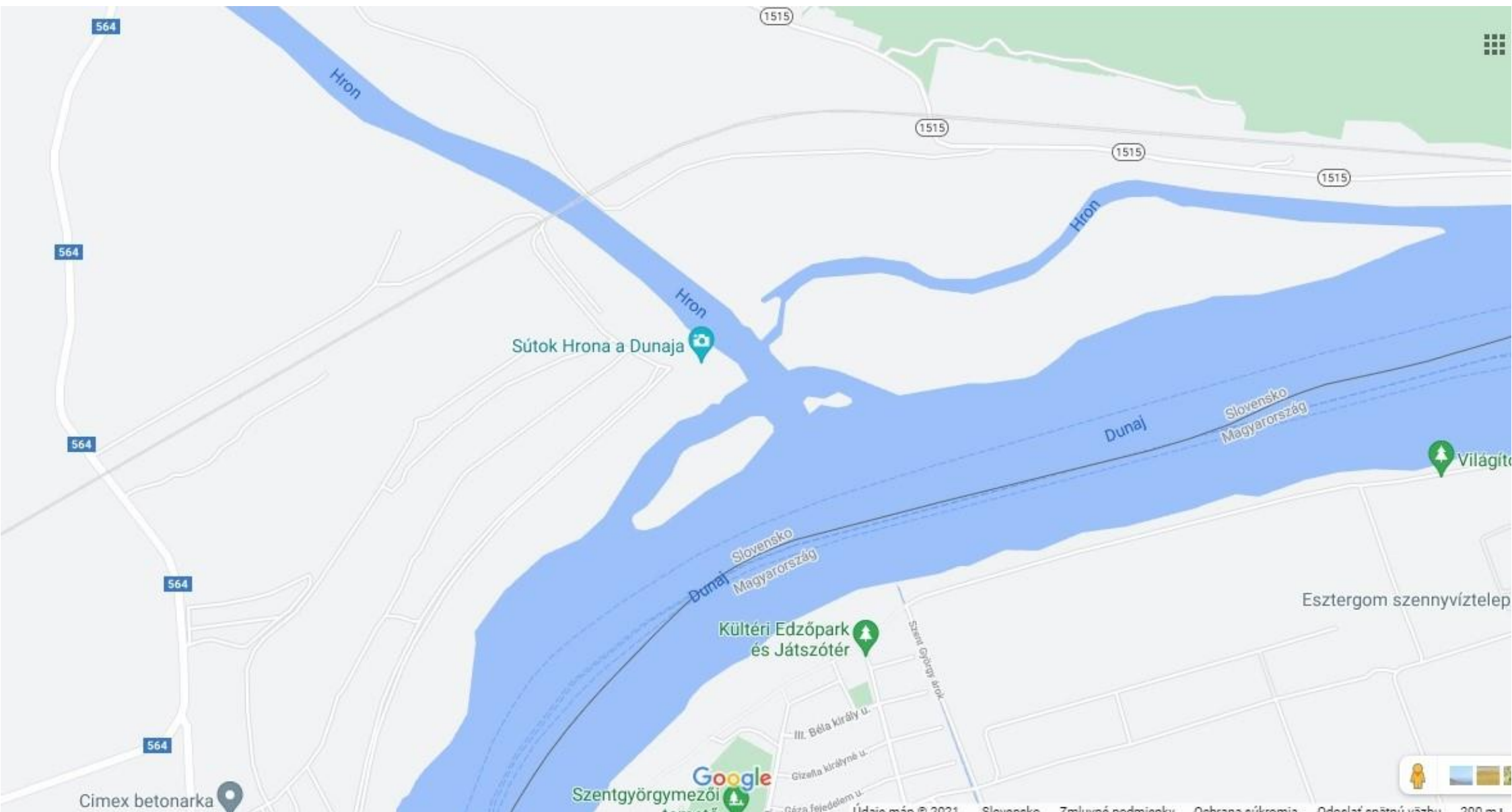
INFORMAČNÝ MATERIÁL PROGRAM

DEŇ	TERMÍN ČAS	ČINNOSŤ	POZNÁMKA
PRVÝ		PRESUN bicyklom do obce Šahy Klik na VYPADNI <i>Ubytovanie Šahy</i>	Po trase <i>Hrachovo-Poltár-Tomášovce-Halič-Velký Krtíš-Slovenské Ďarmoty-Šahy</i>
DRUHÝ		PRESUN bicyklom do obce Štúrovo, spoznávanie okolia trasy klik na VYPADNI <i>Ubytovanie Štúrovo</i>	Po trase <i>Šahy-Kubáňovo-Salka-Kamenica nad Hronom-Chľaba-Vyšehrad-Ostrihom-Štúrovo</i> Návšteva: - sýtoku rieky Hron a Dunaj (obec Kamenica nad Hronom), - sýtoku rieky Ipeľ a Dunaj (obec Chľaba), - obce Vyšehrad (Maďarsko) a hrad, - obce Ostrihom (Maďarsko), - Štúrovo
TRETÍ		PRESUN bicyklom do obce Nárada, spoznávanie okolia trasy klik na VYPADNI <i>Ubytovanie Nárada, penzión Plata</i>	Po trase <i>Štúrovo-Mužla-Čenkov-Moča-Patince-Iža-Komárno-Zlatná na Ostrove-Velké Kosihy-Klužská Nemá-Čičov-Kľúčovec-Medveďov-Sap-Nárada</i> Návšteva: - Čenkovská step (Čenkov), - Bokrošské slanisko (Patince), - rímska pevnosť Kelemantia (obec Iža), - sýtok rieky Váh a Dunaj (Komárno), - most spájajúci Komárno a Komárom, - Čičovske mŕtve rameno, - CHKO Dunajské Luhy (Veľké Kosihy až Medveďov),
ŠTVRTÝ		PRESUN bicyklom do Bratislavy, spoznávanie okolia trasy klik na VYPADNI <i>Ubytovanie Bratislava-Vinohrady</i>	Po trase <i>Nárada-Gabčíkovo-Trstená na Ostrove-Horný Bar-Báč-Šamorín-Hamuliakovo-Kalinkovo-Dunajská Lužná-Rovinka-Podunajské Biskupice-Vrakúňa-Ružinov-Staré Mesto-Vinohrady-Devínska Nová Ves-Vinohrady (náhradná trasa od obce Sap po Šamorín po ľavom brehu Dunaja, Vodného diela Gabčíkovo, od obce Šamorín po Slovnaft Bratislava po ľavom brehu Vodného diela Gabčíkovo)</i> Návšteva: - hrádza Vodného diela Gabčíkovo, - Kopáčsky ostrov, - Kopáčske jazero,
PIATÝ		PRESUN bicyklom po Bratislave CESTA VLAKOM domov	Spoznávanie Bratislavy

POTULKY

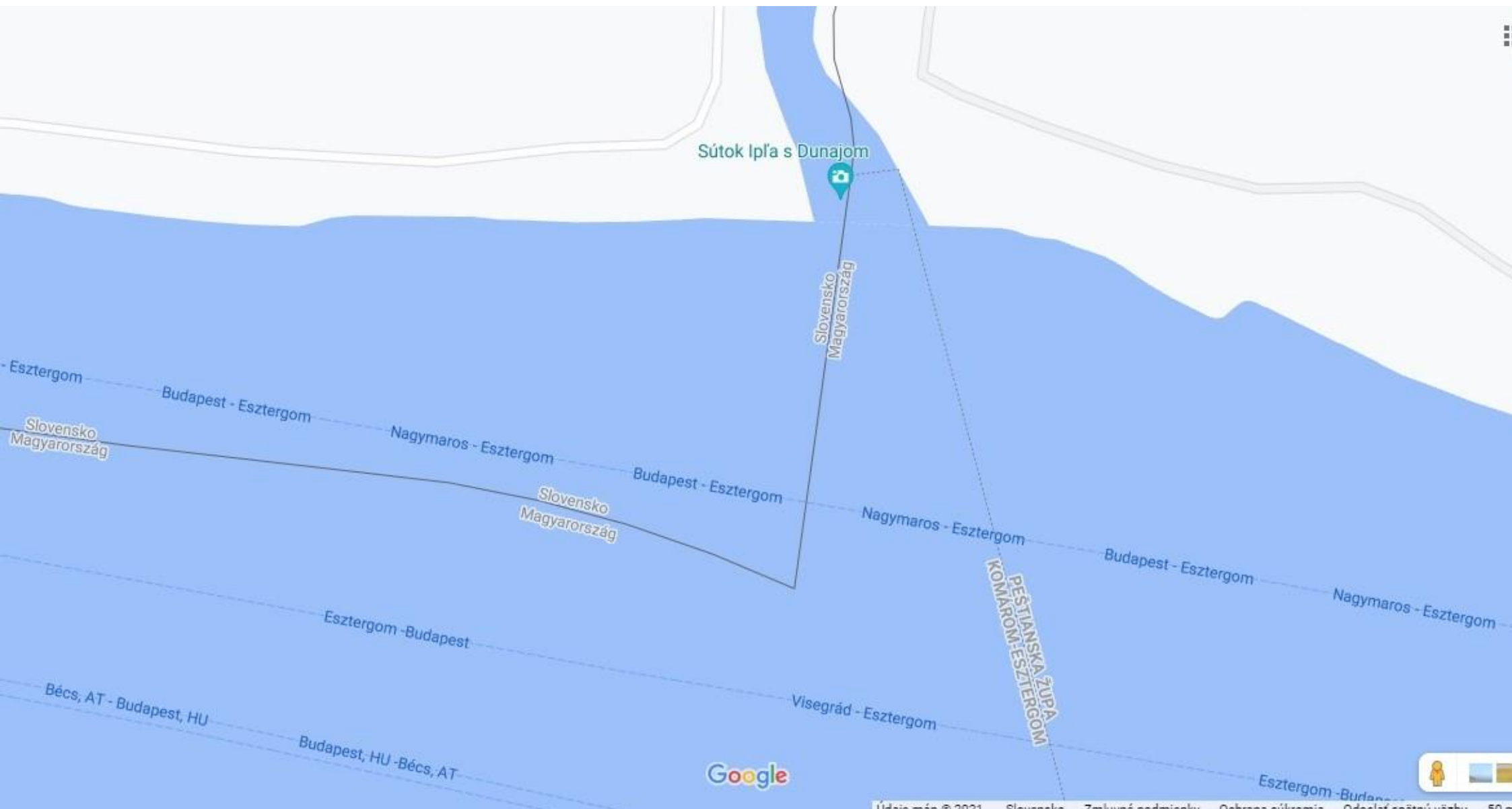
bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

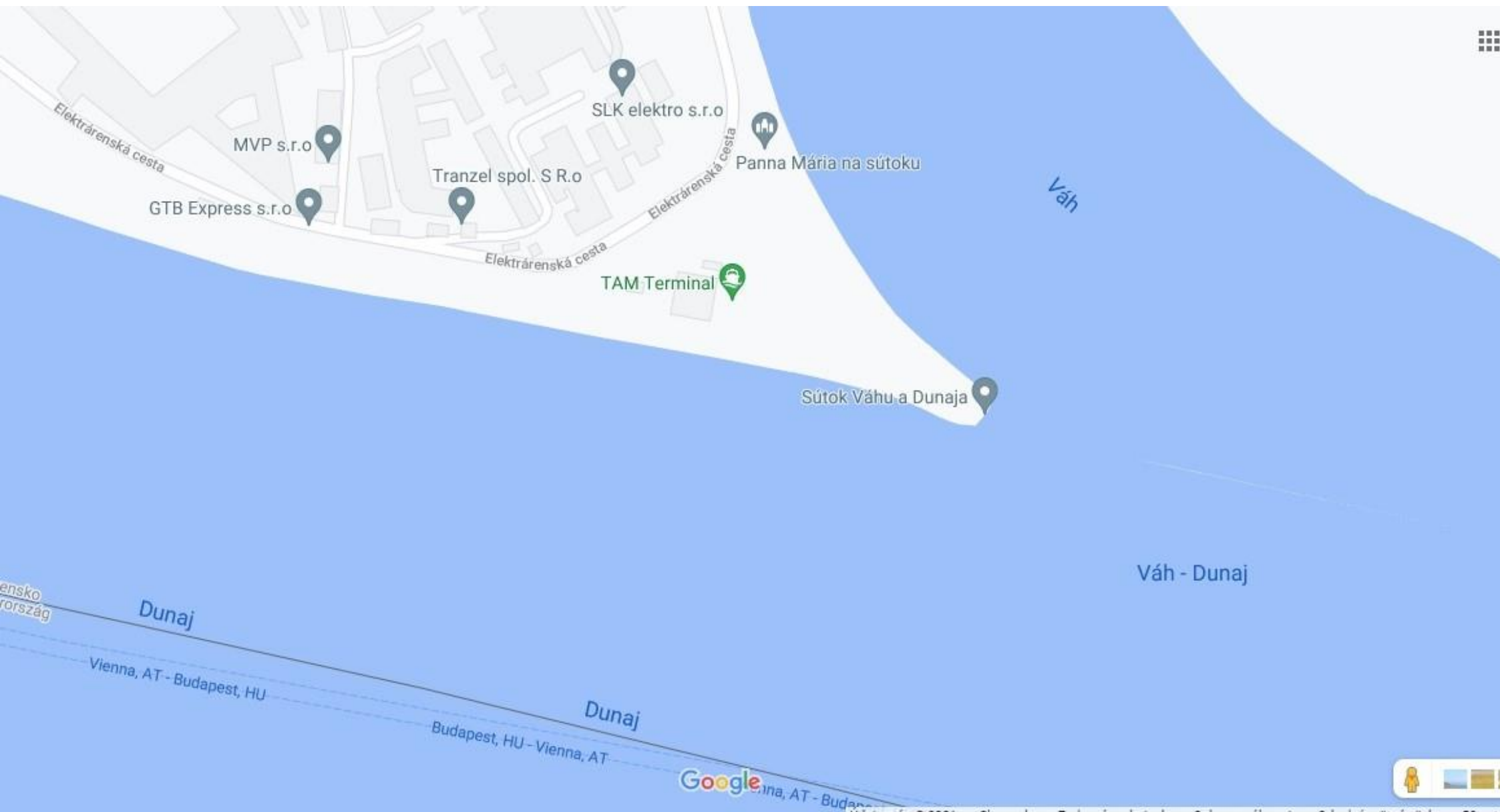

POTULKY

POTULKY

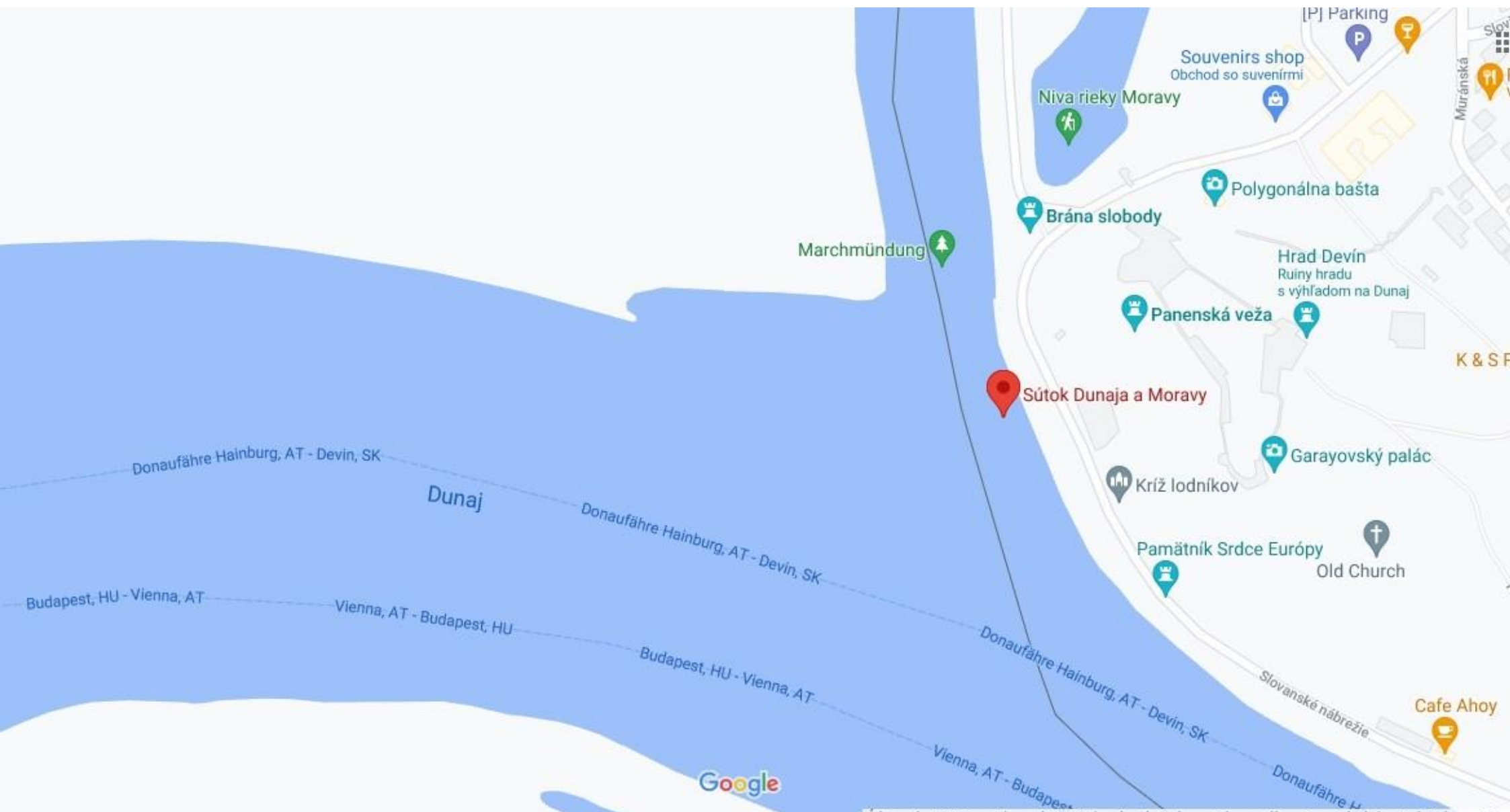
bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Sútok Dunaja a Hrona Sútok Dunaja a Ipľa Vyšehrad (Maďarsko)

Vyšehrad (maď. *Visegrád*) je malé starobylé mesto na severe Maďarska v ohybe Dunaja, 25 km východne od Štúrova a 35 km severne od Budapešti oproti mestu Nagymaros. Nad Vyšehradom sa na pravom brehu Dunaja nachádza na skale hrad zo 4. storočia. Je známe ako sídlo viacerých kráľov a neskôr ako miesto vzniku Vyšehradskej skupiny (V4) v roku 1991.

Mesto má rozlohu 33,27 km² a 1 859 obyvateľov (1. január 2011).

Na území sídla žil človek už od pradávna. Najstaršie nálezy sa našli pri ústí miestneho potoka. V starom kameňolome objavili predmety zo železnej doby. Rimania si postavili prvé opevnenie pod názvom *Pone Novata*. Po Rimanoch sa tu zachovali viaceré mílniky, náhrobné kamene a ďalšie predmety.

V období sťahovania národov prešli cez Vyšehrad Góti, Huni, Avari a Slovania, ktorí tu pobudli najdlhšie. Od Slovanov pochádza aj názov sídla. V roku 973 presťahoval maďarský knieža Gejza svoje hlavné mesto z Fejérváru do Ostrihomu, čím vzrástol aj význam samotného Vyšehradu, ktorý sa stal župným centrom. Keď Belo IV. v roku 1249 presťahoval svoj kráľovský dvor z Ostrihomu do Budína, začal sa na obranu nového hlavného mesta stavať predsunutý hrad vo Vyšehrade. V podhradí vzniklo sídlo, ktoré zaznamenalo najväčší rozmach počas panovania Ladislava IV. a Ondreja III.

Vyšehrad

Kráľ Karol I. Róbert z Anjou sa rozhodol sem presťahovať svoj kráľovský dvor, pretože Budín mu nedovolil usadiť sa v arpádovskom sídle. V roku 1323 do Vyšehradu (ako centra svojej ríše) premiestnil aj uhorské korunovačné klenoty a presťahoval sa sem z Temesváru. Prvým známym šafárom na hrade (kastelánom) bol Karolov diplomat Štefan Sáfár, ktorý je uvádzaný na listine z roku 1325.

Stretnutie troch panovníkov - 1335]

Po smrti poľského kráľa Vladislava Lokietka sa na trón v roku 1333 dostal jeho syn Kazimír III. Veľký, ktorého cieľom bolo v prvom rade urovanie sporov s českým kráľom Jánom Luxemburským. Obaja panovníci si zvolili za svojho sprostredkovateľa uhorského panovníka Karola Róberta, ktorý bol v tom čase tiež najstarším panovníkom v regióne. Navyše mal kedysi za manželku mladšiu sestru Jána Luxemburského Beatrix (zomrela 1319) ako aj dcéru poľského Lokietka, Kazimírovu sestru, Alžbetu.^[1]

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Územie Poľského kráľovstva (červené) v rokoch 1333-1370 a jeho susedia (Česko oranžové, Sliezske žlté, Mazovsko svetlo červené na hraniciach s [Ríšou nemeckých rytierov](#))

Prvým krokom bolo rokovanie v lete 1335 pravdepodobne v Trenčíne medzi Kazimírom a synom Jána Luxemburského [Karolom IV.](#), ktorý mal vtedy 19 rokov. Na základe tohto prímeria sa český kráľ Ján a jeho syn zriekli nárokov na Poľské kráľovstvo a poľský kráľ Kazimír sa zriekol poľských území, ktoré boli v [lénnom](#) vzťahu k českému kráľovi – [Sliezske](#) a [Mazovsko](#) ([Rád nemeckých rytierov](#) predtým čiastočne anektoval [Mazovsko](#) a až v rokoch 1526/1529 bola jeho hlavná časť s hlavným mestom vo Varšave začlenená do poľského štátu).

Faktická dohoda vznikla na osobnom stretnutí troch panovníkov, ktoré Karol I. Róbert zvolal na začiatok novembra 1335 do paláca na Vyšehrade (v čase menín svojej manželky Alžbety, sestry poľského kráľa, pripadajúcich na 19. november). Takmer štyri týždne tu hostil poľského a českého kráľa, viaceré poľské, sliezske a nemecké kniežatá, ako aj zástupcov [Rádu nemeckých rytierov](#).^[1] Bolo zároveň dohodnuté, že Kazimír mal zaplatiť českému kráľovi 20 000 kôp [pražských grošov](#) (českých strieborných hrivien), čo predstavovalo asi 4 tony striebra^{[2][3]}. Listina, v ktorej to bolo potvrdené, bola zverená do opatery Karola Róberta aj preto, že bol jej ručiteľom.^[3]

Poľskí a českí vládcovia aj keď s nevôľou prijali aj kompromisné rozhodnutie arbitráže o sporných územiach [Východné Pomoransko](#) a [Kujavsko](#). Okrem toho sa všetci dohodli na spoločnom postupe, ktorý smeroval proti [Habsburgovcom](#) (cisárovi [Ludovítovi IV.](#) a jeho spojencovi [Albertovi Rakúskemu](#)). Boli napríklad dohodnuté obchodné cesty, tak aby obchádzali [Viedeň](#). V roku 1338 alebo 1339 nasledoval ďalší spoločný "kongres" vo Vyšehrade.

Spojením pôvodného hradu opevneného hradbami s vežami so staršou obytnou vežou ([donjon](#)), nazvanou "Šalamúnova" vznikol tzv. *Dolný hrad*. V jeho blízkosti vystaval [Karol I. Róbert](#) palác, ktorý bol jeho synom [Ludovítom](#) a neskôr [Žigmundom Luxemburským](#) mohutne prestavaný a rozšírený. (Žigmund ale presunul kráľovské sídlo do [Budína](#) v rokoch 1405 až 1408). Vyšehrad využíval počas svojej vlády [Matej I. Korvín](#) ako letné sídlo. V roku 1473 tam začal stavbu svojho paláca. Stavba bola v rokoch 1476 - 84 postavená v neskorogotický štýle, ale v detailoch už vyzdobená talianskymi renesančnými umelcami, čo bol prvý prienik [renesancie](#) na pôdu Strednej Európy. Tento palác (dnes [Kráľovský](#) (či [Matyášov](#)) palác) stojí dodnes a je prístupný verejnosti.

Po smrti [Mateja Korvína](#) nastáva úpadok Vyšehradu. Význam stratil najmä po [bitke pri Moháči](#) v roku 1526. V roku 1543 sa posádka hradu vzdala presile tureckých vojsk. Hrad bol

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

vyhodený do povetria Turkami v roku 1686. Definitívne bol hrad zničený po kuruckých povstaniach v rokoch 1703 – 1704.

O tom že Vyšehrad neupadol do zabudnutia, rozhodli v roku 1869 aktivity farára Jozefa Karola Viktorina, ktorý vyhlásil zbierku a vybudoval turistický chodník na horný hrad. Visegrád získal opäť mestské privilégia v roku 2000.

Dnes je hrad a mesto vyhľadávanou turistickou lokalitou.

Katedrála Panny Márie a svätého Vojtecha (Ostrihom)

Katedrála Panny Márie a svätého Vojtecha (maď. *Nagyboldogasszony és Szent Adalbert prímási főszékesegyház*), alebo **Ostrihomská bazilika**, je klasicistický kostol v Ostrihomi. Je sídelnou katedrálou maďarského **prímasa** a **Ostrihomsko-budapeštianskej arcidiecézy**. Je najväčším kostolom Maďarska a patrí medzi najväčšie kostoly Európy, v celosvetovom rozsahu je na 18. mieste.

V roku 1543 bola pôvodná bazilika zničená počas tureckých vojen. Po vytlačení tureckých vojsk viacerí ostrihomskí arcibiskupovia plánovali výstavbu novej katedrály, ale so stavbou začal až **Alexander Rudnay** v roku 1822. Architektom imponantnej budovy bol **Pál Kühnel** a **János Packh**. V roku 1838 prevzal prácu architekt **József Hild**. Stavba bola ukončená za arcibiskupa **Jána Scitovského** a slávnostná posviacka sa konala 31. augusta 1856. Definitívne bola stavba dokončená až v roku 1869.

Čenkovská step

Čenkovská step je **národná prírodná rezervácia** v správe štátnej ochrany prírody Dunajské luhy.

Nachádza sa v katastrálnom území obce **Mužla** v **okrese Nové Zámky** v **Nitrianskom kraji**. Územie bolo vyhlásené alebo novelizované v rokoch 1951, 1993 na rozlohe 3,5700 ha. Ochranné pásmo nebolo určené.

Predmetom ochrany je: *Významná lokalita stepných spoločenstiev psamofytných rastlín a teplomilného hmyzu s najsevernejším európskym a jediným slovenským výskytom chvojníka dvojklasého (*Ephedra distachya*). Lokalita je reliktom pleistocénnych stepí z obdobia sprášových fáz.*^[1]

Bokrošské slanisko

Bokrošské slanisko je **prírodná rezervácia** v správe štátnej ochrany prírody Dunajské luhy.

Nachádza sa v katastrálnom území obce **Iža** v **okrese Komárno** v **Nitrianskom kraji**. Územie bolo vyhlásené alebo novelizované v roku 1988 na rozlohe 14,06 ha. Ochranné pásmo nebolo určené.

Predmetom ochrany je: *PR je vyhlásená na ochranu zvyškov slaniska Podunajskej nížiny so zriedkavou slanomilnou vegetáciou. Jeden z posledných najsevernejších vysunutých výbežkov solných maďarských púst, ktoré patria do typu solných stepí rusko-ázijských - doklad pestrosti našej kveteny.*^[1]

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Rímska pevnosť Kelemantia v Iži

Na brehu Dunaja neďaleko obce Iža sa nachádza ojedinelá kultúrno-historická pamiatka a jedno z našich najzaujímavejších archeologických nálezísk zároveň – rímska vojenská pevnosť Kelemantia. Táto pevnosť bola vybudovaná v 2. storočí v predpolí vojenského tábora Brigetio ležiaceho na druhej strane rieky a predstavovala súčasť obrannej línie Limes Romanus zabezpečujúcej hranice Rímskej ríše pred vpádmi barbarov, najmä germánov. Keď v priebehu 4. storočia barbarský tlak zosilnel, pevnosť bola opustená a spustošená. Dnes je jej areál upravený na spôsob múzea v prírode. Návštevník tu uvidí časti pôvodných i zrekonštruovaných objektov: náznakovú rekonštrukciu pevnostných múrov, siluetovú rekonštrukciou južnej brány s medzivežami a nárožnými vežami, taktiež pôdorys severnej brány, severovýchodnej a severozápadnej nárožnej veže s prístavbou zo 4. storočia, kasárne z 3. storočia, studňu a cisternu. Informácie o jednotlivých stavbách, ako i o celej pevnosti poskytnú informačné tabule s textami v niekoľkých jazykoch.

Protiturecká pevnosť (Komárno)

Protiturecká pevnosť v [Komárne](#) je pevnosť vystavaná v dvoch obdobiach. Na základoch staršieho hradu sa začala roku 1546 výstavba Starej pevnosti a roku 1658 začala výstavba Novej pevnosti. 31. mája 1963 bol súbor siedmich objektov starej a novej pevnosti vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku a je registrovaný v ÚZPF pod č. 302.^[3]

Spolu s [Fortifikačným systémom mesta Komárno](#), vytvoreným v období Napoleonských vojen, tvorí Protiturecká pevnosť **Komárňanský pevnostný systém** alebo aj **Pevnosť Komárno**. Tento systém je najväčším fortifikačným komplexom na [Slovensku](#) a s Dunajským predmostím, Sandbergskou a Igmánskou pevnosťou na území [Maďarska](#), ktoré boli vo svojom období súčasťou tohoto opevnenia, tvoria najväčší fortifikačný komplex v rámci bývalého [Uhorska](#).

Komárňanský pevnostný systém je zapísaný do predbežného zoznamu svetového dedičstva [UNESCO](#) pod názvom **Systém opevnenia na sútoku riek Dunaja a Váhu v Komárne – Komárom**^[4], o zápis ktorého požiadalo [Slovensko](#) roku 2002 a [Maďarsko](#) sa pridalo roku 2007.

Stará pevnosť

Je najstarším objektom protitureckej pevnosti. Bola postavená na sútoku riek [Váh](#) a [Dunaj](#), podľa plánov talianskeho fortifikačného staviteľa [Pietra Ferraboscua](#). Impulzom bolo pravdepodobne dobytie [Budína](#) Turkami v roku 1541. Stavba začala [23. marca 1546](#) a bola ukončená v roku 1557. V roku 1570 [povodeň](#) pevnosť silne poškodila a došlo k zrúteniu časti kurtín (spojovacie opevnenie medzi bastiónmi). Opravená bola v rokoch 1572 – 1592 pod vedením [Urbana Süessa](#). V roku 1594 preukázala svoju funkčnosť, keď odolala mesačnému obliehaniu stotisícovým vojskom [Sinanského pašu](#) na jeho výprave do [Uhorska](#). V rokoch 1673 – 1683 bola pevnosť počas výstavby Novej pevnosti rozšírená o [korunnú hradbu](#), napájajúcu sa na západné [bastióny](#). V rokoch 1826 – 1839 sa uskutočnila posledná veľká prestavba, v 19. a 20. storočí boli na nej vykonané už len malé prestavby.

Stará pevnosť ma päť bastiónov. Východný bastión nazývaný aj špicový smeruje do sútoku riek. Dva mestské, severný a južný, tvoria základ obrany od [Žitného ostrova](#) a sú prepojené [kurtínou](#). Obranu smerom k Dunaju a Váhu tvoria dva bastióny vedľa špicového

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

bastiónu. Tieto majú nepravidelný, terénom determinovaný tvar. Pevnosť má dve nádvorja, malé východné a veľké západné oddelené kurtínou. Po obvode pevnosti sú **kazematné** priestory slúžiace posádke. Murované časti pevnosti boli chránené zeminovými **násypmi**. Okolo pevnosti bola **vodná priekopa**. Jedinou bránou bola Ferdinandova brána pri južnom mestskom bastióne a západnej kurtíne.

Na stavbu bol použitý stavebný kameň, pálená tehla a zemina.

Nová pevnosť

Rozširuje starú pevnosť, k jej stavbe bola impulzom ofenzíva **Osmanskej ríše** a dobytie pevnosti v **Nových Zámkoch**. Hneď po dobytí Nových Zámkov v roku **1663** sa začalo stavať. Najprv boli vybudované len zemné opevnenia, ktoré boli neskôr upravené na murované opevnenie. Opevňovacie práce boli vykonané podľa plánov **Františka Wymesa**. Nová pevnosť mala päť bastiónov, tri západné s najmohutnejším stredovým a dva východné, ktoré sa voľne pripájali na Starú pevnosť. Medzi tromi západnými bastiónmi boli dva ravelíny, ktoré ich spájali, pričom južný z nich chránil vchod do novej pevnosti - Leopoldovu bránu. Jednotlivé bastióny a ravelíny mali nasledovné názvy:

Juhozápadný bastión – Bastión Strážneho anjela

Južný ravelín – Ravelín imperátorky

Západný bastión – Bastión Madony

Severný ravelín – Ravelín imperátora

Severozápadný bastión – Bastión sv. Xavera

Severovýchodný bastión – Bastión sv. Ľudovíta

Juhovýchodný bastión – Bastión sv. Krištofa

Aj nová pevnosť mala širokú vodnú priekopu, do nej viedlo niekoľko brán. Pred pevnosťou boli vybudované kontreskarpy, kryjúce kurtíny a bastióny pevnosti. Stará a Nová pevnosť, volané aj **Citadela**, boli prvkom obrannej línie, ktorá mala brániť prenikaniu **Osmanov** na **Stredné Považie**.

V rovnakom období bol vybudovaný aj pevnostný objekt **Leopoldov** pri **Hlohovci**.

V **1682** roku bola pevnosť poškodená povodňou, ale **Leopold I.** zabezpečil jej opravu. Následne v roku **1683** odolávala vojskám **Imricha Tökölyho**. Po **porážke Osmanských vojsk** pred **Viedňou** v tom istom roku, nastala zmena pomerov, ktoré spôsobili stratu významu tejto pevnosti ako pohraničnej. Jej osud spečatili **zemetrasenia** v rokoch **1763** a **1783**. Kvôli nerentabilnosti opráv bola pevnosť armádou opustená a nakoniec **Jozef II.** daroval pozemok pevnosti mestu a budovy boli vydražené.

Stavebné materiály zodpovedali účelu stavby a boli to: kameň, pálená tehla a zemina. Aj napriek prestavbám sa stavebný základ pevnosti prakticky nezmenil. Fasády kazematných traktov sú tehlové s kamennou rímou na vrchu. Hradby pevnosti sú tehlové a posilnené v nárožiach vápencovými kvádrmi.

Pevnosť v 19. storočí

Až v **19. storočí** nastala zmena. Výbojný správanie revolučného Francúzska spôsobilo, že v roku **1807** bol vykonaný prieskum a plánovanie a nakoniec bola pevnosť v roku **1808** opravená, a južné a severné krídlo bolo vymurované, nakoľko dovtedy bolo len v zemej podobe. Bola dobudovaná korunná hradba. Pamätná tabuľa na dobudovanej časti

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

pevnosti hovorí, že prestavba severného a južného bastiónu sa začala **20. augusta 1808** a ukončená bola toho istého roku **4. novembra**.

V roku **1810** boli na nádvorí novej pevnosti vybudované kasárne v tvare U rovnobežne s tvarom kurtín a následne roku **1815** bola postavená veliteľská budova v južnej časti nádvorja v tvare nepravidelného štvoruholníka.

V rokoch **1827 – 1839** boli postavené v starej pevnosti za obvodovými múrmi kazematné priestory, slúžiace na ubytovanie a skladovanie. Tvar obvodových obranných múrov zostal nezmenený.

V následnom období boli budované ďalšie prvky opevnenia, ktoré sa týkali mesta, tzv. **Fortifikačný systém mesta Komárno** a to prestavba **Palatínskej línie** (1839 – 1847), stavba **Sandbergskej (Monoštorskej) pevnosti** (1851), prestavba **Dunajského a Vážskeho predmostia** (1851 – 1871) s **pevnosťou Csillág**, ukončenie **Vážskej línie** (1871) a výstavba **Igmandskej pevnosti** (1871 – 1877).

Pevnosť – od 20. storočia doteraz

V samotnej pevnosti nenastali počas tohoto storočia zásadnejšie zmeny, len rozrastanie mesta dosiahlo obrannú líniu pevnosti. Taktiež výstavba železnice spôsobila prerušenie obranného valu Palatínskej línie v priestore medzibastionu III.-IV. V roku 1908 bola situovaná na hranici pevnosti v priestore tzv. envelope pri **Váhu** fabrika na výrobu munície. Pri muničnej továrni bol zriadený aj **výskumný ústav** a celý komplex sa nazýval Cisársko – kráľovský delostrelecký výskumný ústav (Kaiser-königliche Artillerie Forschung Anstalt). Po prvej svetovej vojne však zanikol. Po vojne a rozpade **Rakúsko-Uhorska** došlo k rozdeleniu mesta medzi **Maďarskom** a **Československom**, nakoľko **Dunaj** bol určený ako hraničný tok. Tým stratil obranný val okolo mesta význam ako ucelený reťazec. V roku **1919** po vzniku **Maďarskej republiky rád** došlo k ostreľovaniu Komárna. K väčším škodám na pevnosti nedošlo, ale bol zasiahnutý muničný sklad nachádzajúci sa v pevnosti Vážskeho predmostia, spôsobený výbuch poškodil objekt, ktorý chátral a to sa ešte zhoršilo počas **druhej svetovej vojny**. Roku **1923** prešli objekty pevnosti a pevnostného systému pod správu armády **ČSR** a do starej pevnosti bol umiestnený sklad 12. streleckého **pluku M. R. Štefánika**, ktorý bol mestskou posádkou až do roku 1938.

V roku **1930** došlo k asanácii Bastiónu I. kvôli výstavbe cestného spojenia do Bratislavy. V Medzivojnovom období, v čase budovania pevností na hraniciach s Nemeckom, došlo k rozhodnutiu vybudovať v priestore Komárna 5 pechotných zrubových objektov, nakoniec došlo ale len k výstavbe KO-S1 a KO-S3 na obranu železničného mosta a KO-S4 na obranu cestného mosta. Zruby boli spojené linkou s Veliteľstvom v Bastióne IV. Formálne bola výstavba zrubov ukončená 11. mája 1938. Po **Viedeňskej arbitráži** 2. novembra 1938 došlo k strate rozsiahleho územia Československa v prospech **Nemecka**. Keďže **Komárno** patrilo k územiám, ktoré si nárokovalo **Maďarsko**, pevnostné kupole a veže boli demontované a zruby zostali poškodené.

Územie Komárna bolo oslobodené **Sovietskou armádou 30. marca 1945**. Mesto sa po otrasoch z vojny začalo konsolidovať a industriálny rozvoj mesta situovaný najmä do západnej časti mesta zasiahol aj pevnostný systém Palatínskej línie. Citadela – Stará a nová pevnosť bola vyhlásená za **národnú kultúrnu pamiatku** a to **18. marca 1970** rozhodnutím vlády SSR č. 84 a súbor objektov Palatínskej a Vážskej línie **15. marca 1985** rozhodnutím vlády SSR č. 54. Objekty citadely boli po roku **1968** využívané Sovietskou armádou a v tomto období bola

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

pevnosť značne zdevastovaná. Po odchode Sovietskych vojsk roku 1993 sa pevnosť stáva majetkom Slovenskej armády, ale medzitým dochádza k devastácii objektov obyvateľstvom. Niektoré objekty Vážskej a Palatínskej línie sa stávajú súkromným majetkom, alebo dochádza k ich prenájmu. Objekty citadely a pevnostného systému Komárna sú zapísané do zoznamu kandidátov Svetového dedičstva UNESCO, o čo Slovensko požiadalo 12. júna 2002^[5] a Maďarsko sa pridalo s objektami na jeho území roku 2007.^[6] V roku 2003 mesto Komárno odkupuje Starú a Novú pevnosť, aby mohlo začať s jej revitalizáciou.^[7]

2009 – 2011 reštaurovanie Ferdinandovej brány^[8]

Roku 2012 poškodenie strechy objektu Kasárne v Novej pevnosti^[9], k oprave mesto pristúpilo roku 2013 s plánovaným ukončením roku 2014.^[10]

Sútok Váhu a Dunaja Čičovské mŕtve rameno

Čičovské mŕtve rameno je národná prírodná rezervácia, ktorú spravuje ŠOP - S-CHKO Dunajské luhy.

Nachádza sa v katastrálnom území obcí Kľúčovec a Čičov v okrese Komárno a Dunajská Streda v Nitrianskom kraji a Trnavskom kraji. Územie bolo vyhlásené v roku 1964 na rozlohe 79,8715 ha a zaradené do 5. stupňa ochrany. Rozloha ochranného pásma bola stanovená na 55,2553 ha a ochranné pásmo bolo zaradené do 4. stupňa ochrany.

Predmetom ochrany je: *Chránené územie predstavuje zvyšok mŕtveho ramena rieky Dunaj s výskytom rôznych vodných biocenóz, výskytom vzácneho vodného vtáctva a rastlinstva a vzácneho glaciálneho reliktu hraboša severského (Microtus economus). Územie je významné ako estetický a vedeckovýskumný objekt.*^[1]

Chránená krajinná oblasť Dunajské luhy

Chránená krajinná oblasť Dunajské luhy je najmladšia zo 14 chránených krajinných oblastí na Slovensku. Oblasť pozostáva z piatich samostatných častí Podunajskej nížiny, ktoré sa tiahnu od Bratislavy juhovýchodne v smere toku rieky Dunaj k hraniciam s Maďarskom k Veľkolélskemu ostrovu v okrese Komárno. Prvé dve časti ležia takmer oproti sebe, na oboch brehoch Dunaja, na južnom okraji Bratislavy a zahŕňajú aj časť vodnej plochy Hrušovskej zdrže. Tretia časť je najrozsiahlejšia, leží medzi obcami Dobrohoš a Sap. Štvrtá časť leží medzi obcami Sap a Čičov. Piatou časťou je samotný Veľkolélsky ostrov.^[1]

Oblasť sa rozkladá na území troch krajov, Bratislavského, Trnavského a Nitrianskeho. Celkovo má rozlohu 122,84 km² záplavových území, mokradí a rôznych vodných telies, napríklad jazier, rybníkov a tokov. Bola vyhlásená vyhláškou MzP SR č. 81/1998 Z. z. o Chránenej krajinnéj oblasti Dunajské luhy z 3. marca 1998 s účinnosťou od 1. mája 1998.

Chránená krajinná oblasť Dunajské luhy obsahuje rôznu flóru a faunu, vrátane endemických druhov.

Gabčíkovo (vodné dielo)

Gabčíkovo^[1] je vodné dielo na rieke Dunaj, vybudované neďaleko mesta Gabčíkovo, juhovýchodne od Bratislavy.

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

V stále sa meniacej rieke **Dunaj** sa nedarilo vytvoriť spoľahlivú plavebnú dráhu na dlhý čas. Už v polovici **19. storočia** vznikol názor, že najlepšie by bolo plavbu riešiť odklonením sa od pôvodného koryta Dunaja. Napokon bol vybratý práve tento variant. Podľa neho sa Dunaj odkláňa zo zdrže Hrušov cez prírodný kanál, hydrocentrálu Gabčíkovo a odpadový kanál. Rozhodnutie o výstavbe bolo podmienené tiež odporúčaním Dunajskej komisie na vylepšenie parametrických podmienok pre vodnú cestu medzi Bratislavou a Budapešťou. Rozhodnutie urýchlila aj **ropná kríza** v roku **1973**.

Vodné dielo bolo budované od roku **1977**, pôvodne ako vodné dielo **Gabčíkovo-Nagymaros** na základe medzinárodnej zmluvy z roku 1977 a predovšetkým s cieľom zabrániť pravidelným záplavám v tejto oblasti (napr. **1954** a **1965**). Maďarsko v máji/novembri roku **1989** jednostranne a bez toho, aby to Slovensku oznámilo, ukončilo práce na stavbe svojej časti, čím donútilo **Česko-Slovensko** od novembra **1991** realizovať len časť diela pri Bratislave v pozmenenej podobe. Toto dielo bolo uvedené do prevádzky v októbri **1992**, sekundárne časti stavby (**elektrárne** a podobne) boli uvedené do prevádzky v roku (?) **1996**. Odstúpenie Maďarska od zmluvy bolo dlhé roky predmetom medzinárodného právneho sporu medzi Slovenskom (ako dedičom záväzkov po Česko-Slovensku) a Maďarskom. Medzinárodný súdny dvor v októbri **1997** rozhodol, že zmluva z roku **1977** stále platí. Maďarsko taktiež nebolo oprávnené v roku **1989** prerušiť a neskôr pozastaviť práce na vodnom diele.

Elektrárne vodného diela prevádzkovali **Slovenské elektrárne**. **Vodohospodárska výstavba** 4. decembra 2014 vypovedala zmluvu a od 10. marca 2015 SE elektrárne neprevádzkujú.^[2]

Časti vodného diela]

Vodné dielo Čunovo]

Hať Dunakiliti: je celá vybudovaná na Maďarskom území. Jej úlohou je vzduť hladinu a tým zaistiť elektrárni požadovaný spád a prietok. Doplňujúcimi objektmi hate sú zimný **prístav**, prevádzkové objekty a príjazdová cesta do obce. **Maďarsko** ju odmietlo uviesť do prevádzky.

Zdrž Hrušov: jej úlohou je akumulovať vodu pre špičkovú prevádzku elektrárne Gabčíkovo. Je dlhá asi 16 kilometrov so šírkou 1 až 4 kilometre. Je postavená prevažne na slovenskom území.

Prírodný kanál: Zabezpečuje prívod vody zo zdrže Hrušov na vodnú elektrárne. Tvorí tiež medzinárodnú plavebnú cestu a pomáha odvádzaniu vôd v prípade **povodní**. Je umiestnený nad terénom, preto musí byť zo všetkých strán tesnený. Je dlhý 17 kilometrov.

Stupeň Gabčíkovo: tvoria ho 2 hlavné objekty: **vodná elektrárne** a plavebné komory. Bol postavený na využívanie utvoreného spádu na výrobu elektrickej energie, na prekonávanie rozdielu hladín v plavebných komorách a na odvádzanie prípadných povodňových vôd. Komory sú situované na ľavej strane rieky, elektrárne vpravo mala vyrobiť pri špičkovej prevádzke priemerne 2650 GWh za rok. Ponad vodný stupeň vedie 10 metrov široký cestný **most**. Prevádzka vodnej elektrárne je plne automatizovaná. Každá z komôr má pôdorysné rozmery 34 x 275 metrov s minimálnou hĺbkou vody 4,5 metra a umožňuje lodiam prekonať výškový rozdiel v rozmedzí 16 – 23,3 metra. Preplavovanie je riadené z dozorne, ktorá je situovaná na tridsaťmetrovom pilieri.

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Odpadový kanál: odvádza vody od vodnej elektrárne Gabčíkovo späť do pôvodného koryta Dunaja a okrem toho podobne ako prívodný kanál pomáha prevádzať časti povodňových prietokov. Kanál má miskovitý tvar a je dlhý 8,2 kilometra. Šírka dna je 185 metrov. Kanál vyúsťuje do Dunaja pri obci Sap (Palkovičovo).

Regulačné opatrenia v starom koryte a ramenách Dunaja.

Vodné dielo Nagymaros

Súčasťou vodných diel na Dunaji má byť aj vodné dielo Nagymaros tvorené zdržou dlhou asi 95 kilometrov a stupňom Nagymaros. Stupeň bude situovaný v Maďarsku medzi obcami **Vyšehrad** a **Nagymaros** a jeho úlohou je využívať vzniknutý spád zdrže na výrobu elektrickej energie a zabezpečiť dostatočné plavebné hĺbky požadované medzinárodnými dohovormi, ktoré sa nedajú uskutočniť pomocou regulačných opatrení. Vodné dielo Gabčíkovo bolo navrhované na regulačnú a špičkovú prevádzku vodnej elektrárne a vodné dielo Nagymaros ako vyrovnávací elektrárňou, na zlepšenie podmienok plavby a vyrovnávanie špičkových odtokov z vodnej elektrárne Gabčíkovo. Prevádzka vodnej elektrárne Nagymaros sa teda predpokladala ako priebežná. Zdržanie vybudovania stupňa Nagymaros neumožňuje vodnej elektrárni Gabčíkovo pracovať v špičkovej prevádzke.

Dôvodom na zastavenie prác zo strany Maďarska boli protesty občanov, pretože Vodné dielo sa začalo chápať ako symbol socializmu. Odporcovia diela v Maďarsku tiež argumentovali tým, že dielo by výrazne poškodilo životné prostredie.

Po zanechaní prác maďarskou stranou a nerešpektovaním tzv. *Zmluvného projektu* v čase, kedy bolo vodné dielo Gabčíkovo na 90% dokončené, sa v roku 1992 našlo 7 hlavných variantov na dobudovanie vodného diela Gabčíkovo. Napokon bol vybraný variant C, teda *zmenšenie zdrže, vybudovanie vodného diela výlučne na území Slovenska a odsunutie výstavby vodného diela Nagymaros*. Ako najlepšie riešenie však naďalej zostáva variant A, teda *dokončenie oboch vodných diel podľa platnej medzinárodnej Zmluvy z roku 1977, vrátane všetkých spoločne dohodnutých zmien v spoločnom zmluvnom projekte*. V novembri 1991 začala slovenská strana realizáciu objektov náhradného riešenia výlučne na slovenskom území.

Kopáčsky ostrov

Kopáčsky ostrov je prírodná rezervácia v oblasti Dunajskej luhy.

Nachádza sa v okrese Bratislava II v Bratislavskom kraji. Územie bolo vyhlásené či novelizované v roku 1976 na rozlohe 82,6200 ha a zaradené do 5. stupňa ochrany. Ochranné pásmo nebolo stanovené.

Predmetom ochrany je: *chránené územie je vyhlásené na ochranu mozaiky špecifických stepných a lesostepných spoločenstiev a ukážok lesných spoločenstiev lužných porastov a na vedeckovýskumné, náučné a kultúrno-výchovné ciele.*^[1]

Kopáčske jazero

Prírodná rezervácia Ostrov Kopáč, súčasť zriadenej CHKO Dunajskej luhy, bola vyhlásená za štátnu prírodnú rezerváciu v r. 1976. Rezervácia je známa a charakteristická najmä svojou vegetáciou. Hlavným predmetom ochrany sú lesostepné porasty tzv. dunajskej hložiny. Toto svojrázne prírodné spoločenstvo pripomína africkú savanu.

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Sútok Moravy a Dunaja Devín (hrad)

Devín (-normovaný názov od roku 1990)^[3] alebo **Devínsky hrad** (-toto bol aj normovaný názov v rokoch 1981-1990)^[3] sú zrúcaniny **gotického**, neskôr slohovo prestavovaného **hradu**, vypínajúce sa majestátne nad rovnomennou **obcou**, mestskou časťou **Bratislavy** (okres **Bratislava IV**). Zaberajú takmer celé temeno **hradnej skaly** nad sútokom **Dunaja** a **Moravy**.

Hrad má jedny z najpohňutejších, ale aj najbohatších dejín spomedzi hradných sídel na **Slovensku**. S existenciou niekdajšieho hradiska sa spája prítomnosť **keltského** a neskôr **rímskeho** etnika na území Slovenska. Hrad bol svedkom slávy aj pádu **Veľkej Moravy**, prvého štátneho útvaru **slovanských** predkov na Slovensku, a bol dôležitou súčasťou sústavy pohraničných pevností **Uhorského kráľovstva**. Spolu s neďalekým **Bratislavským hradom** tvorí dvojicu významných reprezentantov slovenskej národnej histórie.

Význam hradu našiel odozvu aj v početných umeleckých dielach.

Najstaršie dejiny územia

Devínsky hrad patrí spolu s Bratislavským a **Nitrianskym hradom** k najstarším, historicky doloženým hradným objektom na Slovensku. Jeho minulosť siaha do predhistorických dôb.

Devínsky hrad sa vypína na masívnom brale, ktoré z južnej strany okrem Dunaja chránili močiare, zo západu rieka Morava a zo severu masív **Devínskej Kobyly**. Samotný hrad bol zo strategického hľadiska prirodzenou ochranou **Devínskej brány**, geografického vstupného priestoru do **Karpatskej kotliny**. Široký tok Dunaja udával smer dôležitej kontinentálnej obchodnej ceste medzi západom a východom, tzv. Podunajskej, ktorá tu pretínala známu **Jantárovú cestu**, vedúcu od **Stredomoria** k **Baltu**. Je teda prirodzené, že výhodná poloha priam predurčovala toto miesto na stret dvoch európskych kultúr – východnej a západnej. Tieto danosti spolu s vhodnými prírodnými podmienkami na život človeka – vodné toky bohaté na ryby, dostatok lovnej zveri v okolitých lesoch – podmieňovali trvalé osídlenie tohto územia od 5. tisícročia pred Kr. až prakticky do 19. storočia.

Množstvo a kvalita archeologických nálezov dokladá, že v rámci osídlenia devínskej hradnej skaly sa vyskytovali štyri najsilnejšie obdobia: **halštatské**, **keltské (laténske)**, **rímske** a **veľkomoravské obdobie**.

Podľa objavených nálezov bolo skonštatované, že doteraz najstaršie osídlenie Devína sa datuje do obdobia **mladšej kamennej doby** (asi 5000 – 4000 pred Kr.), keď v Podunajsku vznikali prvé roľnícke usadlosti. V areáli hradu to dokladá hrob, podľa jeho inventáru prisudzovaný k tzv. **kultúre s lineárnou keramikou**, ktorá je dokladom už pomerne vyspelého výtvarného cítenia vtedajších výrobcov.^[4]

Chronologicky mladšie nálezy v areáli hradu – osada na juhovýchodnom svahu hradnej výšiny a časť pohrebiska patriaca ľudu mohylovej kultúry – spadajú do obdobia **staršej a mladšej bronzovej doby** (1800 resp. okolo 1500 pred Kr. – 700 pred Kr.). Z tohto obdobia sa však nezachovalo veľa nálezov. Ide predovšetkým o nález opevneného sídliska na juhovýchodnom svahu hradnej výšiny.

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Halštatské obdobie na Devíne sa datuje okolo 7. – 6. storočia pred Kr. Archeologický výskum potvrdil na celej ploche hradného areálu existenciu výšinnej osady tzv. **kalenderberskej kultúry**. Obyvatelia osady žili v zemniciach alebo polozemniciach, so stenami vypletanými prútím a s hlinenými dlážkami. V priestore obydli boli objavené pozostatky otvorených ohnísk. V exteriéri sa nachádzali jamy najrozličnejších veľkostí a využitia. Významným nálezom bol objav keramickej dielne v severozápadnej časti niekdajšieho hradiska. Z ďalších hmotných dokladov sa našli kovové a kostené predmety, množstvo keramiky ako aj predmety kultového charakteru. Nálezy jednoznačne dokazujú, že halštatské obdobie bolo jedným z najvýznamnejších.

Základy rímskej stavby na strednom hrade, objavené počas archeologického výskumu v 30-tych rokoch 20. storočia

Začiatkom 3. storočia pred Kr. sa zo severozápadných oblastí Európy presúvali do podunajskej oblasti **Kelti**. Postupne sa ťažisko ich expanzie presunulo do Podunajska, kde tradičná forma ich kultúry dosiahla vrchol. Kelti boli nielen úspešní bojovníci, ale aj zruční remeselníci. Na naše územie priniesli svojbytnú kultúru, ktorá do značnej miery ovplyvnila ďalší vývoj v tejto oblasti. V priestore dnešnej Bratislavy si na prelome 2. a 1. storočia pred Kr. vybudovali jedno z dôležitých centier hospodárskeho a spoločenského života, opevnené sídlisko mestského typu – **oppidum**. Od začiatku posledného storočia pred Kristom existovalo významné osídlenie vo forme osady na devínskej hradnej vyvýšenine a ďalšie osídlenie na území dnešnej obce. Nálezy z tejto epochy sú doložené takmer z celej plochy hradiska. Sídliskové a hospodárske objekty sa koncentrovali na južnom, terasovite upravenom svahu a v priestoroch dolného hradiska. Archeologické výskumy na Devíne bez výhrad potvrdzujú, že v tunajšej oblasti bola značná koncentrácia keltského osídlenia; podľa všetkého malo tunajšie hradisko priamu súvislosť s hradiskom na neďalekom, južnejšie ležiacom kopci **Braunsberg** pri dnešnom **dolnorakúskom Hainburgu**. Braunsberské a devínske hradisko spolu s oppidom v Bratislave tvorili trojuholník významných centier tohto obdobia v priestore **Devínskej brány**.

Keltské obyvateľstvo sa na prelome letopočtov a v prvých desaťročiach nášho letopočtu dostalo po prvý raz do kontaktu z rozpínajúcou sa Rímskou ríšou. Išlo spočiatku o obchodné styky, ktoré napokon vyústili do ovládnutia tohto územia rímskym obyvateľstvom. Dokladom keltských kontaktov s antickým svetom je importovaný tovar (**amfory**, rímske mince). Kolekcia

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

výrobkov zaraďovaných medzi tzv. ušľachtilú keramiku (*terra sigillata*), vyrábanej už manufaktúrnym spôsobom je unikátna na celom strednom Dunaji. Mimoriadna koncentrácia rímskych výrobkov tohto obdobia dovoľuje už predpokladať priamu prítomnosť Rimanov na Devíne ako najstaršiu na území Slovenska.

V rokoch 6 – 9 obsadil cisár Augustus územie terajšieho východného Rakúska a západného Maďarska a zriadil tam provinciu Panónia. Touto expanziou sa Rimania dostali do bezprostredného susedstva nášho územia a na úseku stredného Dunaja od ústia Moravy po ústie Ipľa zastali priamo na hranici dnešného Slovenska. Tak sa na nasledujúce štyri storočia dostal do ich sféry vplyvu aj Devín.

Na základoch pôvodného keltského hradiska vznikol rímsky tábor zahrnutý do dômyselného opevňovacieho systému, zvaného Limes Romanus. Význam Devína ako strategicky významného predhradia vzrástol po trvalom obsadení stredného toku Dunaja rímskymi légiami a po vybudovaní strediska provincie v neďalekom Carnunte s tu dislokovanou XV. a neskôr XIV. légiou.

Prítomnosť rímskeho etnika povzniesla toto územie na kultúrne vyspelejšiu úroveň. Ako prví na Slovensku zanechali Rimania po sebe zvyšky murovaných stavieb, svedčiacie o vysokej úrovni ich staviteľského umenia. Stavebným materiálom bol nielen kameň, ale aj vyspelé tehliarske výrobky. Prvá rímska stavba bola odkrytá v západnej časti stredného hradu. Je zároveň najlepšie zachovanou architektúrou z rímskej doby. Stavba s rozmermi 13,5 x 7 metrov mala štyri miestnosti a polkruhovitú apsidu.

Základy veľkomoravského kostola z druhej polovice 9. storočia a jeho predpokladaný vzhľad. K pozdĺžnej lodi sa pripájali tri polkruhové apsidy

Osemnásť metrov od západnej brány boli objavené základy ďalšej stavby, ku ktorej patrila jedenásť metrov dlhá kanál vybudovaný z veľkých neopracovaných kameňov. Je pravdepodobné, že vznik prvých murovaných stavieb na Devíne súvisí s bojovými operáciami Rimanov v tzv. markomanských vojnách v rokoch 166 – 180. Posledné stavebné aktivity sa na

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

tomto území uskutočnili v druhej polovici 4. storočia za vlády cisára **Valentiniana I.** (364 – 375), kedy rímske osídlenie na Dunaji dosiahlo svoj vrchol. Rímsky historik **Ammianus Marcellinus** napísal, že cisár Valentinianus I. dal vybudovať v „zemi Kvádov“, t. j. v severnom Zadunajsku, opevnené vojenské body (*praesidiaria castra*) a počas svojho pobytu v Carnunte odrážal útoky barbarov z najbližšej pevnosti. Správa sa môže týkať práve Devína, ktorý ležal neďaleko.

Okrem murovaných stavieb sa v areáli Devinskeho hradu z uvedeného obdobia našlo viacero nadzemných zrubových obydlí s maltovou podlahou.

Rímsky tábor na Devíne odkryli v dvadsiatych rokoch 20. storočia českí archeológovia **Josef Zavadil** a **I. L. Červinka**:

Prítomnosť rímskeho etnika sa na Devíne skončila okolo roku 400, kedy Limes Romanus ako severná hranica Rímskej ríše postupne prestal existovať a vojenské posádky opúšťali pohraničné tábory a pevnosti.

Keď Rimania opustili hranicu na strednom Dunaji, tieto miesta obsadili skupiny rozličných kmeňov (**Góti**, **Herulovia**, **Longobardi**). Popri nich začali na naše územie prenikať prví **Slovania**, ktorí sa sem presúvali od konca 4. storočia v rámci tzv. **sťahovania národov**. V 5. storočí možno hovoriť už o trvalom osídlení tohto územia Slovanmi.

V polovici 6. storočia zasiahla do vývoja slovanskej spoločnosti na strednom Dunaji závažná skutočnosť. Toto územie obsadili nomádske kmene **Avarov** a utvorili tu ríšu, ktorá sa stala dôležitým mocenským činiteľom. Začiatkom 7. storočia sa podunajskí Slovania proti Avarom vzbúrili a v roku **623** vytvorili prvý slovanský politický útvar – **Samovu ríšu**.

Základy ranokresťanskej kaplnky na Devínskom hrade, zistené archeologickým výskumom v roku 1975

Obdobie Samovej ríše, charakterizované vzostupom materiálnej a duchovnej kultúry, bolo dôležitým predkladom pre neskorší vznik prvého samostatného štátneho útvaru na území Slovenska – **Veľkej Moravy** – kde Devín sa stal súčasťou **Nitrianskeho kniežatstva**. Vo veľkomoravských dejinách mal Devín dôležitú úlohu. Na strmom skalnatom brehu prebudovaním niekdajšej rímskej pevnosti vzniklo mohutné hradisko tvoriace nárazníkový štít proti expanzii **Franskej ríše**.

Z hľadiska slovenských národných dejín z ranostredovekého obdobia najvýznamnejším bolo obdobie 9. storočia a vláda veľkomoravského kniežaťa **Rastislava** (846 – 870). Rastislav je jedinou historickou osobnosťou v dejinách Veľkej Moravy, ktorej meno môžeme na základe historických správ spájať s Devínom. Základným literárno-historickým prameňom pre poznanie udalostí tohto obdobia sú známe **Fuldské letopisy** (*Annales regni Francorum orientalis*)^[5]. Z nich sa dozvedáme o dôležitých udalostiach viažúcich sa na toto územie, najmä

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

na styky slovanského štátneho útvaru s [Východofranskou ríšou](#). Významnou je správa z roku 864, týkajúca sa vojenskej výpravy východofranského kráľa [Ludovíta II.](#) Správa okrem historickej hodnoty je zaujímavá aj tým, že po prvý raz sa v nej priamo objavuje pomenovanie Devín (Dowina):

*cus rex mense Augusto ultra Danubium zum manu valida profectus Rc
civitate, quae lingua gentis illius Dowina, id est puella dicitur, obsedit*

(Kráľ Ludovít vypravil sa v mesiaci auguste s veľkým vojskom za Dunaj, obľahol Rastislava v (akomsi) meste, ktoré sa v reči onoho národa menuje Dowina, t. j. dievča.)

Devín bol dôležitým centrom ríše a určite jednou z najdôležitejších jej fortifikačných stavieb. Ako významný pevnostný objekt chránil nielen hranicu ríše, ale aj dôležitú križovatku obchodných ciest a oba tunajšie riečne brody – dunajský a brod cez rieku Morava. Preto tu Rastislav nechal vybudovať mohutnú pevnosť chránenú nielen prírodnými danosťami ale aj predsunutými hradiskami.

Dokladom kultúrnej a duchovnej vyspelosti našich predkov a výnimočnosti devínskeho hradiska v politicko-správnom systéme Veľkej Moravy sa stal nález veľkomoravského kostola z druhej polovice 9. storočia. Kostol bol kombináciou centrálnej a pozdĺžnej jednoloďovej dispozície (dĺžka lode 16,9 metra) východo-západnej orientácie. Stavba bola na východnej strane ukončená troma polkruhovými [apsidami](#) na tzv. trojlístkovom pôdoryse. Na základe toho vedci poukázali na typologickú zhodu s podobnými sakrálnymi stavbami v [Zadunajske](#)^[6]. Podľa nájdených zlomkov omietok s rozličnými motívmi fresiek sa dozvedáme o výzdobe kostola. Predpokladá sa, že už v priebehu nasledujúceho storočia kostol zanikol.

Základy ranogotickej kaplnky z 11. – 13. storočia na Devínskom hrade

Rastislav dal vybudovať na Devíne a v jeho bezprostrednom okolí dômyselný obranný systém, o ktorom sa s obdivom vyjadrovali aj jeho nepriatelia. Jeho súčasťou boli aj menšie hradiská na svahoch [Devínskej Kobyly](#), z ktorých dve (Na pieskach a Nad lomom) boli objavené na severozápadnom výbežku kopca. Chránili devínske hradisko zo severu, zo strany [Moravského poľa](#) a prechodu cez rieku [Moravu](#).

Do obdobia panovania kniežata Rastislava spadá jedna z najvýznamnejších udalostí slovenských dejín – príchod solúnskych bratov [Konštantína](#) a [Metoda](#) na územie Slovenska v roku 863. Predpokladá sa, že Dunaj prekročili buď pri [Komárne](#), alebo pri Bratislave v oblasti Devína.^[7] Zásluhou byzantskej misie sa aj slovenské územie natrvalo zaradilo medzi kultúrne európske krajiny.

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Veľká Morava dosiahla svoj vrchol a najväčší územný rozsah za panovania Rastislavovho synovca **Svätopluka**. Jeho smrťou v roku 894 nastal úpadok ríše, ku ktorému veľkou mierou prispeli rozbroje medzi jeho synmi **Mojmírom II.** a **Svätoplukom II.**

Po zániku Veľkej Moravy význam hradiska upadal. Nič na tom nezmenil ani vznik **Uhorského kráľovstva**, kedy sa Devínsky hrad nestal komitátnym, teda sídelným hradom stolice, ale iba pohraničnou pevnosťou. Spolu s ďalšími hradnými objektami postavenými na vrcholoch **malokarpatských** hôr bol zaradený do sústavy hraničných obranných stavieb, ktorá mala strážiť strategicky dôležitú západnú hranicu krajiny.

Majitelia hradu a stavebné dejiny

Dejiny **gotického** hradu vyvinuvšieho sa z malej pohraničnej pevnosti sú tesne späté s obcou ležiacou pod jeho múrmi. **Prvá písomná zmienka** o nej je v listine z roku **1254**, v ktorej sa uvádzajú vinice pilišského opátstva. V listine z roku **1327** sa obec spomína ako *vila Thebyn*^[8] V roku **1353** sa Devín v listinách spomína ako mesto (*civitas*). Z uvedeného obdobia pochádza aj obecná pečať s okrídleným býkom, symbolom evanjelistu **Lukáša**.

Detail horného hradu, najstaršej časti hradného areálu

Jeho vývin však v neskoršom období ustal a z Devína sa mesto v pravom slova zmysle nikdy nevyvinulo. Paradoxne to zapríčinili okolnosti, ktoré boli kedysi pre toto územie výhodou – zo severu naň tlačil strmý svah Devínskej Kobyly, zo západu rozvoju bránil tok Moravy, z juhu bol Devín hatený mohutným korytom Dunaja.

Stavebná história hradu sa začala písať koncom **12.** a začiatkom **13. storočia**, kedy tu vznikla nová kamenná pevnosť. Pevnosť, v tom čase majetok uhorskej kráľovskej koruny, nahradila niekdajšie veľkomoravské hradisko a stala sa významným článkom pohraničnej obrannej línie chrániacej česko-uhorskú hranicu.

V tomto období hrad pozostával z mohutnej kamennej šesťbokej **veže**, zaberajúcej celú hornú časť skalného brala, a malého preddvoria. Z tohto objektu sa dodnes zachovali iba skromné zvyšky obvodových múrov. Vzhľadom na to sa vie veľmi málo o jeho vnútornom členení. Jediný prístup na hrad viedol z východnej strany po šiji hradného kopca.

Ako pohraničná pevnosť bol hrad majetkom uhorskej koruny. Po vymretí **Arpádovcov** v roku **1301** patrilo západné pohraničie Uhorska rakúskemu vojvodovi **Rudolfovi Habsburskému**. Devín i niekoľko pohraničných hradov s obcami boli majetkom Otta z Tallesrunnu, ktorý sa ho v roku **1322** dobrovoľne vzdal v prospech uhorskej koruny. Z obdobia vlády **Karola Róberta I. z Anjou** pochádza aj záznam z roku **1340** s menom kastelána hradu Filipa: „*magister Philippus, vicecomes et castellanus Posoniensis et castris Diven*“.

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Nasledujúcich takmer sto rokov bol hrad kráľovským majetkom. 26. mája 1419 ho kráľ **Žigmund Luxemburský** i s príslušnými majetkami daroval uhorskému **palatínovi** Mikulášovi Garayovi. Za tento čin mohol Mikuláš vďačiť zrejme aj svojej manželke Anne Celjskej – bola totiž staršou sestrou **Barbory**, Žigmundovej manželky.

Nasledujúcich takmer štyridsať rokov bol osud hradu i mestečka úzko spojený s týmto význačným šľachtickým rodom pochádzajúcim z dnešného **Chorvátska**.

Mikuláš Garay (pôvodne z Gary) vybudoval z malej pohraničnej pevnosti feudálne panské sídlo stavané v štýle neskorej **gotiky**. Hrad rozšíril smerom na východ. V juhovýchodnej časti hradného kopca dal vybudovať gotický obytný palác, nazvaný garayovský, ktorý mal prizemie a dve poschodia. Miestnosti mali ploché, trámové stropy a niektoré boli vykurované krbom. Z východnej strany sa k palácu pripájala polkruhová **bašta**. Vznikol tak ucelený stavebný komplex stredného hradu. Jeho priestor obkolesoval hradobný múr, ktorého súčasťou sa stala polygonálna veža, západná brána s padacím mostom a malou **vodnou priekopou**, ako aj ďalšie brány – severná a južná, vybudovaná pod skalným bralom. Z tohto obdobia pochádza aj hradná **studňa** v západnej časti nádvorja; bola vybudovaná z hornej a dolnej časti z pieskovcových kvádrov opatrených kamenárskymi značkami.

Celkový pohľad na murivo gotického obytného paláca Garayovcov zo začiatku 15. storočia

V januári 1432 (rok pred svojou smrťou) rozdelil Mikuláš Garay časť svojich majetkov medzi svojich dvoch synov. Pánom devínskeho panstva sa stal Ladislav, ktorý neskôr dosiahol významné politické postavenie (v roku 1447 sa dokonca stal uhorským palatínom). Hrad spravoval až do svojej smrti v lete roku 1460.

V roku 1435 vydal kráľ Žigmund nariadenie, ktorým prikazoval opevniť všetky hrady od Bratislavy až po **Skalicu**. V súvislosti s týmto nariadením vybudovali na Devíne nové opevnenie v západnej časti hradného vrchu, obrátenej k rieke Morava. Opevnenie tvorila polygonálna bašta a hradobný múr so vstupnou bránou a predbráním.

Na obdobie rokov 1460 – 1527 sa novými majiteľmi stali grófi z Jura a Pezinka. Počas panstva tohto rodu prechádzalo vlastníctvo hradu medzi jednotlivými členmi rôznymi cestami. Starobylý rod s viacerými významnými členmi dosiahol svoj vrchol v osobách bratov Jána a Žigmunda. Ján (III.) hoci bol dvakrát ženatý zomrel bezdetný. Majiteľom devínskeho panstva sa stal jediný syn Žigmunda, Tomáš. Ani on nemal potomkov a tak po jeho smrti pripadol hrad ďalšiemu Žigmundovmu bratovi Petrovi. Po jeho smrti v roku 1517 (rovnako zomrel bez potomkov) sa Devína zmocnili bratia Wolfgang a František z Pezinka, pochádzajúci z inej línie rodu. Keďže však nedisponovali nástupníckymi právami museli hrad vrátiť kráľovskej korune.

Grófi z Jura a Pezinka ďalej zveľaďovali hradobný obranný systém. Koncom 15. storočia postavili tzv. severnú bránu, ktorou sa na hrad vstupovalo od obce. Pri bráne bol

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

výskumom odkrytý dvojinteriérový objekt z 15. storočia, ktorého poloha ako aj architektúra svedčí o využití hradnou strážou. V juhovýchodnej časti dolného hradu postavili novú bránu, ktorá je prvou architektúrou na hrade zaraďovanou do obdobia **renesancie**.

Zvyšky paláca Báthoryovcov na strednom hrade

Prelomovým rokom sa stal rok **1526**. Po osudnej **bitke pri Moháči** sa hradu nakrátko zmocnil **Ján Zápoľský**. V nasledujúcom roku hrad dobylo cisárske vojsko a cisár a uhorský kráľ **Ferdinand I. Habsburský** za vernosť habsburskému dvoru daroval hrad Štefanovi (III.) Báthorymu (Štefan o. i. pomohol Ferdinandovi I. získať uhorskú korunu), uhorskému palatínovi. Na nasledujúcich takmer osemdesiat rokov sa hrad dostal do držby jedného z najvýznamnejších uhorských rodov, ktorého predkovia prišli v 11. storočí do Uhorska. Svoje meno získali po tom, ako sa v roku 1279 usadili v lokalite **Bátor** (dnešné Nyírbátor) v severovýchodnom Maďarsku. V 14. storočí sa rod rozdelil na dve vetvy – ečedskú a šomjósku. Palatín Štefan Báthory pochádzal z ečedskej vetvy.

Štefan Báthory vlastnil hrad iba tri roky, pretože v roku **1530** na hrade zomrel. Vzhľadom na to, že nezanechal mužského potomka, prešlo devínske panstvo na jeho brata Andreja (II.). Ten sa vyznamenal v moháčskej bitke a v roku 1527 ho kráľ Ferdinand vymenoval za hlavného **taverníka**. Po jeho smrti v roku **1534** sa majiteľom stal jeho syn Andrej (III.). Ani z jedného z dvoch manželstiev nemal potomka a tak po jeho smrti, 4. októbra **1566**, sa majiteľkou stala jeho druhá manželka Katarína Mindszenty. V roku **1570** prevzal z jej rúk panstvo brat jej manžela Mikuláš (II.). Mikuláš mal významné postavenie v kráľovstve; o. i. bol prítomný korunovácie **Maximiliána II.** v septembri 1563 v prešporskom **Dóme svätého Martina**.

Posledným majiteľom Devínskeho hradu z rodu Báthoryovcov bol Štefan (V.) (1555 – 1605), starší brat známej **čachtickej** panej **Ažbety Báthoryovej**. Jeho smrťou v roku **1605** vymrela ečedská vetva rodu.

Dva roky pred smrťou spísal testament, v ktorom devínske panstvo odkázal svojej sestre Alžbete. Zvláštnou súhrou okolností však vlastníctvo na Alžbetu neprešlo. Vykonávateľom poslednej vôle Štefana Báthoryho bol správca hradu Michal Bai. Keďže sa nikto z pozostalých Štefanových dedičov v tom čase nedomáhal pozostalosti, tak držiteľom Devína sa stal práve Bai. Po jeho smrti v roku **1606** na jeho miesto nastúpil manžel jeho dcéry Zuzany, Ján Keglevič.

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Z obdobia panstva Pálfiovcov pochádzajú zvyšky tzv. muničného skladu

Až v októbri 1606 si začala robiť nároky Štefanova sestra Alžbeta, ktorá medzitým ovdovela. Keglevič však nebol ochotný hrad vydať. Spor ako aj majetkové nároky mal vyriešiť krajinský snem v roku 1606. Napriek tomu, že uhorské stavy rozhodli o odňatí hradu Keglevičovi a jeho pripadnutí kráľovskej korune, Keglevič sa ho naďalej nemienil vzdať. Napokon ho od kráľa **Mateja II.** získal do zálohu. Ako majiteľ sa však o svoj majetok vôbec nestaral a veľmi si pohneval aj devínskych poddaných. Tí sa u panovníka dovoľávali na dodržiavanie svojich privilégií. Na zákrok kráľovského fiškála 4. septembra **1617** kráľ Matej II. Devínčanom potvrdil ich staré práva a slobody. O konci Keglevičovho panstva niet správ.

Príchodom Báthoryovcov nastal na hrade čulý stavebný ruch a dnešný vzhľad hradu (najmä jeho strednej časti) je výsledkom prestavby práve počas ich panstva. Tí vybudovali na strednom hrade nové palácové krídlo ozdobené oblúčikovou **atikou** a **arkierom** (jeho vzhľad dnes dokladá časť zakonzervovaného muriva) a v duchu vtedajšej módy upravili hradné budovy v **renesančnom** štýle. Ďalej zdokonaľovali aj hradné opevnenie, najmä v juhozápadných a juhovýchodných častiach hradného brala. Z tohto obdobia pochádza aj známa malá polygonálna bašta zvaná Mníška, jediný pozostatok niekoľkých strážnych vežíčiek na južnom úbočí, opravená viacerými povestami.

Poslednými vlastníkmi devínskeho panstva boli **Pálfiovci**, ktorí ho, spolu s inými majetkami v Prešporoku a okolí, získali v roku **1635**. Prvým majiteľom sa stal Pavol (IV.), tretí syn slávneho „turkobijcu“ **Mikuláša Pálfiho**. Po Pavlovej smrti 26. januára **1653** prešlo panstvo na jeho manželku Františku Khuen de Belassy.

Hradné ruiny na olejomaľbe Josefa Holzera z roku 1864

Ďalším vlastníkom hradu bol Pavlov starší syn Ján (III.) Anton (1642 – 1694). Bol dvakrát ženatý, no ani z jedného sobáša nevzišiel právoplatný dedič. Jeho prvá manželka Anna Terézia bola pravnučkou Alžbety Báthoryovej. Ako pohrobok z druhého manželstva sa mu narodila dcéra Mária Barbora, a keďže sa majetok dedil len po mužskej línii, jeho dedičom sa stal mladší brat Ján (IV.) Adam Karol (1645 – 1694). Po smrti Jána Karola, 3. septembra **1694**, sa

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

panstvo dostalo do držby jeho staršieho syna Mikuláša (VI.) Jozefa (1671 – 1706). Pretože menal potomkov (jeho jediný syn zomrel v detskom veku) bol posledným mužským potomkom tejto vetvy pálfiovského rodu.

V roku 1707 prišlo k deleniu pálfiovských majetkov a devínsky hrad s panstvom pripadol vnukovi Pavlovho brata Štefana (II.) Mikulášovi (IV.) (1657 – 1732). Podobne ako niekoľko jeho predkov aj on dosiahol významné postavenie; vrchol dosiahol v roku 1714 keď sa stal uhorským palatinom. Jeho dedičom bol najstarší syn Leopold (I.) (1681 – 1720) a po ňom Mikuláš (VII.).

Pálfiovci na hrade nesídlili a panstvo spravovali prostredníctvom správcov. Počas ich vlastníctva hrad neprešiel zásadnými stavebnými úpravami; tie sa hlavne týkali udržiavacích prác. Pravdepodobne jediným stavebným počínom Pálfiovcov bola výstavba častí hospodárskeho traktu na strednom hrade.

Devínsky hrad za Pálfiovcov pomerne šťastne unikol osudu väčšiny slovenských hradov, nebol totiž po **satmárskom mieri** zničený. Čo však neurobili cisárske vojská, to vykonali **napoleonovi** granátnici v roku 1809.

V máji uvedeného roku Napoleon obsadil **Viedeň** a o mesiac nato jeho delostrelectvo z pravej strany Dunaja ostreľovalo Bratislavu. Ešte v tom istom roku Napoleon odtiahol a na odchode jeho vojaci vyhodili Devínsky hrad do vzduchu. Pálfiovci už nevynaložili väčšie úsilie na jeho opravu. Hrad postupne beznádejne chátral a správu devínskeho panstva preložili do **Devínskej Novej Vsi**. Hrad bol v ich majetku až do 21. januára 1939, kedy prešiel do rúk **česko-slovenského** štátu (sedem rokov predtým – 29. októbra 1932 – Zemský výbor slovenský zakúpil ruiny hradu Devín od posledného potomka Ladislava Pálfiho).

Ešte prv sa však hradné ruiny povzniesli k novej sláve. Stali sa svedkom vzkriesenia ideí slávnej veľkomoravskej a slovanskej minulosti.

Dobový záber miléniového pamätníka na devínskom hradnom vrchu

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

V období pretrvávajúcich protislovanských tlakov a silnejúcej maďarizácie sa myšlienky mladej slovenskej inteligencie upriamovali na duchovný odkaz pre Slovákov tak príťažlivého historického obdobia akým bola Veľká Morava. Už od polovice 17. storočia sa centrum slávnych historických tradícií sústredilo na Devín.

Devín od nepamäti symbolizoval slovanskú minulosť a národnú hrdosť Slovákov. V literárnom diele [Jána Kollára](#) a [Jána Hollého](#) oživali myšlienky národného uvedomovania sa. Podľa nich bol Devín symbolickým začiatkom našej krajiny a spájal v sebe tradície Veľkej Moravy a cyrilo-metodskej misie. Hrad sa začal chápať ako hlavné sídlo Veľkej Moravy a Slovenska. „Kult“ Devína vyvrcholil v [pamätnom výlete štúrovcov](#) na Devín 24. apríla 1836. Tu [Štúr](#) a jeho družina na „*hroboch dávnej slávy*“ prisahali vernosť národu a jeho túžbam.

V snahe demonštrovať maďarskú dominantnosť dala uhorská vláda v roku 1896 pri príležitosti tisícročného trvania [uhorského štátu](#) postaviť na skalnom brale horného hradu monumentálny pomník [arpádovského](#) bojovníka. Zďaleka viditeľný pomník mal vzhľad pylónu. Základ tvoril osemuholníkový podstavec s priemerom 6,5 metra, na ktorom vztýčili stĺp zakončený [korintskou](#) hlavicou. Na hlavici stála 3,5 metra vysoká pieskovcová socha bojovníka, ktorá sa ľavou rukou opierala o štít s reliéfnym vyobrazením uhorského znaku a v pravej držala voľne spustený meč. Ako symbol maďarstva mal pamätník pripomínať mocenský nástup Maďarov po páde Veľkej Moravy. Dvadsaťdva metrov vysoký monument bol dielom maďarského staviteľa Gyulu Berczika (1853 – 1933) a sochára Gyulu Jankovitsa (1865 – 1932). Celé dielo zrealizoval známy bratislavský staviteľ Alexander Feigler. Pomníku odhalenému 18. októbra 1896 padla za obeť značná časť zvyškov horného hradu. Takmer štvrtstoročie tvoril pomník dominantu hradného brala. Tri roky po skončení [prvej svetovej vojny](#), 21. januára 1921, bol vyhodенý do vzduchu počas konšpiračnej akcie česko-slovenských legionárov.^[9]

Nový impulz dostala devínska tradícia po roku 1918. Jeho vyvrcholením bol výlet slovenskej mládeže na Devín v roku 1936 pri príležitosti storočnice výletu štúrovcov a osadenie pamätnej dosky. Tento akt významne prispel k tomu, že Slováci začali vnímať Devín ako národné posvätné miesto.

Myšlienka slovanstva a spolupráce medzi slovanskými národmi nezanikla ani po [druhej svetovej vojne](#). Tesne po jej skončení sa v auguste 1945 na devínskom hradnom kopci uskutočnili z podnetu novinára a básnika [Laca Novomeského](#) a vtedajšieho tajomníka Ministerstva zahraničných vecí ČSR [Vladimíra Clementisa](#) prvé Všeslovenské dni. Ich tradícia pokračovala ešte niekoľko nasledujúcich rokov.

Myšlienku oživiť slávnú históriu hradu a priblížiť dnešnému človeku život na stredovekom hrade, každoročne ponúka *Festival šermu, hudby, tanca a remesiel*, ktorý sa na Devínskom hrade koná v letných mesiacoch pravidelne od roku 2004.

Archeologický výskum hradu a jeho obnova

Devínsky hrad so svojou strategickou polohou a pohnutou históriou sa zákonite dostal do centra pozornosti ako dôležitá lokalita archeologického bádania. Úsilie doložiť historické fakty archeologickými dôkazmi sa datuje už od začiatku 20. storočia. Za prvého bádateľa v tejto oblasti sa považuje [Josef Zavadil](#) (1855 – 1936). Ako vyštudovaný filológ so záujmom o históriu skúmal nielen pravek širokého okolia [Devínskej brány](#), ale svojou iniciatívou stál za vznikom spolku Devín, zameraného na ochranu devínskeho hradiska. Bol členom viacerých

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

historických spolkov. Svoje poznatky publikoval v roku 1912 v monografii *Velehrady Děvín a Nitra*.

Už v nasledujúcom roku archeologický výskum na devínskom hradnom brale realizoval moravský bádateľ **I. L. Červinka** (1869 – 1952). Výskumom hradiska získal materiál z **ranej doby bronzovej** a objavil zvyšky obydľí z **laténskej doby**. V juhovýchodnej časti hradného návršia skúmal tzv. akropolu, kde odkryl základy kruhovej stavby, radový cintorín a základy budovy obdĺžnikového pôdorysu, ktorú pokladal za ruiny staroslovanského paláca. Svoje poznatky zverejnil v niekoľkých odborných prácach, napr. *Děvín a Velehrad* (1912) či vo svojom najvýznamnejšom diele *Slované na Moravě a říše Velkomoravská* (1928)^[10].

Južné bralo Devínskeho hradu. V dolnej časti gotický portál zabezpečujúci vstup do tzv. tunelovej jaskyne

Významný podiel na odkrývaní histórie Devínskeho hradu mal iný český archeológ – akademik **Jan Eisner** (1885 – 1967). Na nádvorí stredného hradu objavil v roku 1936 základy rímskej stavby zo 4. storočia po Kr. a niekoľko desiatok hrobov v juhovýchodnej časti hradného areálu. Profesor Eisner sa okrem bádateľstva venoval aj organizátorskej činnosti. Jeho zásluhou sa podarilo prevziať hradný areál do štátnej správy. 29. októbra 1932 sa hradné zrúcaniny stali majetkom česko-slovenského štátu.

Od počiatku vlastníctva štátu v tridsiatych rokoch 20. storočia možno badať snahy o jeho záchranu a pamiatkovú úpravu ako slávneho svedka národnej histórie. Tieto snahy sa však mohli naplno realizovať až po **druhej svetovej vojne**.

Prvým impulzom bolo na jar v roku 1950 zvolanie odbornej komisie Štátnym archeologickým ústavom v **Martine**, ktorá mala preskúmať možnosti obnovenia archeologických výskumov na Devíne s prihliadnutím na predvojnové výsledky, ako aj na poznatky získané z najnovších výskumov slovanských hradísk v **Čechách** a na **Morave**. Ústav sa vzápätí podieľal na financovaní terénnych prác, ktoré v júni 1950 na Devíne začali. Odborné vedenie na výskumoch mal akademik **Ján Dekan**. Výskumy vykonávané v niekoľkých etapách trvali okolo päťdesiat rokov, čím zaradili Devín v rámci Slovenska k najdlhšie skúmaným lokalitám.

S prihliadnutím k výsledkom archeologicko-historického bádania ako aj nezastupiteľným vkladom Devínskeho hradu do národných a slovanských dejín vyhlásilo

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

Predsedníctvo Slovenskej národnej rady 27. februára 1961 Devín – slovanské hradisko za národnú kultúrnu pamiatku.

V roku 1967 sa začali odborné konzultácie pracovníkov Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave o konzervácii hradných objektov. Ich výsledkom je záchrana hradných zrúcanín a ich sprístupnenie širokej verejnosti. Ani tak však archeologický výskum na hrade neskončil. Dokladom toho je napr. odkrytie základov trojpriestorovej sakrálnej stavby s trojlístkovým apsidovým uzáverom v rokoch 1984 – 1985.

Pod názvom *Hrad Devín – národná kultúrna pamiatka* je dnes areál Devínskeho hradu jednou z vysunutých expozícií **Múzea mesta Bratislavy**.

Prehliadka hradu

Hradný areál zaberá podstatnú časť **hradného brala** nad sútokom riek **Dunaj** a **Morava**. Architektúra pozostatkov jeho budov tvorí neodmysliteľnú kulisu mohutného návršia dominujúceho širokému okoliu.

Po prechode hlavnou severnou bránou sa návštevník ocitne na rozsiahlom priestranstve dolného hradu. Významnejšími objektami v tejto časti sú základy ranokresťanskej kaplnky, zistené archeologickým výskumom v roku 1975, základy budovy z osady pochádzajúcej z 11. – 13. storočia a objekt tzv. strážnice z druhej polovice 15. storočia.

Medzi dolným a stredným hradom si návštevník môže prehliadnúť základy a model veľkomoravského kostola z druhej polovice 9. storočia a apsidou s tzv. trojlístkovým pôdorysom ako aj pozostatky ranogotickej kaplnky z 11. – 13. storočia, postavenej na kruhovom pôdoryse.

Povešťami opradená vežička zvaná *Mníška*

Návštevnícky najzaujímavejšia časť pri prehliadke hradu je stredný hrad. Jeho dominantou sú zakonzervované murivá renesančných palácov Báhoryovcov a Garayovcov. Okrem toho sú tu odkryté základy rímskej stavby, objavené počas archeologického výskumu v 30-tych rokoch 20. storočia ako aj zvyšky obytných a hospodárskych priestorov. Rozsiahlemu priestranstvu stredného hradu dominuje šesťdesiat metrov hlboká hradná studňa v jeho severozápadnej časti. Jej horná časť je vybudovaná z pieskovcových kvádrov, stred je vytesaný do skaly, dolná časť je spevnená podobne ako horná.

V suteréne renesančného paláca sa nachádza výstavná sieň využívaná na sezónne výstavy s tematikou histórie hradu. Na múre paláca je umiestnená pamätná tabuľa z roku 1936 pripomínajúca storočnicu historického výletu slovenskej mládeže na Devín, ktorú organizoval v roku 1836 Ľudovít Štúr, od akademického sochára **Jozefa Pospíšila**.

Z vyhliadkovej terasy stredného hradu sa otvára výhľad do okolitej krajiny s doďaleka sa vinúcim tokom rieky Dunaj. Nad jeho sútokom s riekou Morava návštevníkom neunikne

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

pohľad na malú vežičku zvaná Mníška (tiež Panenská veža), osamotene sa vypínajúcu na strmom skalnom hrote. Vpravo od nej na južnom svahu **hradného brala** hrotitý gotický portál naznačuje vstup do tzv. tunelovej jaskyne. Dosahuje dĺžku 11,5 metra a výšku takmer deväť metrov. Prechádza celým hradným vrchom.

Ten zaberá najstaršia časť – horný hrad – pozostávajúci zo zvyškov šesťbokej, pravdepodobne dvojpodlažnej kamennej veže a dvoma nad sebou umiestnenými opevnenými plochami. Prístup na horný hrad vedie krátkym mostíkom ponad obrannú priekopu. Horný hrad, v súčasnosti vzhľadom na pretrvávajúci archeologické a rekonštrukčné práce, je pre verejnosť uzavretý.

Devínsky hrad v kontexte historických udalostí

Oblasť medzi Devínom a Bratislavou je hranicou nielen v geografickom (posledné výbežky **Álp** a prvé **Karpát**), ale aj v politickom slova zmysle. Táto oblasť v historických dobách ležala vždy na rozhraní dvoch „svetov“: ležala na hranici Rímskeho impéria a **germánkeho** sveta, bola pomedzím germánskych **Longobardov** a prvých **Slovanov**, bola okrajovou zónou **avarského** kaganátu, ku ktorej rozšíril hranice svojej ríše **Karol Veľký**; v moderných dejinách sa stala západnou hranicou **Uhorska** a východnou **Rakúska**.

Strategická poloha devínskeho brala nad sútokom dvoch riek zohrávala významnú úlohu od praveku, cez rímsku dobu až po stredovek. Hradné múry boli neraz svedkami udalostí, ktoré utvárali dejiny tohto územia.

Letecký pohľad na sútok riek Dunaj a Morava pod Devínskym hradom

Už vo veľkomoravských časoch dochádzalo pod múrmi hradiska k bojovej konfrontácii medzi slovanskými a **franskými** vojskami. K dvom najvýznamnejším udalostiam prišlo v rokoch 855 a 864. Predchádzal im vývoj udalostí po nástupe kniežaťa **Rastislava** k moci. Keď v roku 846 východofranský kráľ **Ľudovít Nemec** dosadil na veľmoravský kniežací stolec Rastislava, predpokladal jeho lojalnosť k **riši**. Spočiatku Rastislav tento predpoklad spĺňal. Časom však jeho vernosť dostávala trhliny. Prvým náznakom odporu bolo v roku 850 Rastislavovo otvorené vystúpenie proti franskej expanzii. V nasledujúcich rokoch začal Rastislav podnikáť z Devína (od roku 858 uprednostňoval toto opevnené hradisko pred svojim hlavným kniežacím sídlom v **Mikulčiciach**) výbojnú výpravu po celej dĺžke dunajskej hranice. Túžba „skrotiť“ odbojnú knieža viedla Ľudovíta k zorganizovaniu vojenskej výpravy. Podľa správy z roku 855 vytiahol s vojskom proti kniežaťu Rastislavovi, ktorý sa zdržiaval vo svojom hrade (podľa iných prameňov touto pevnosťou boli Mikulčice^[11]). Rozhodnutie Ľudovíta Nemca nedobýjať Rastislavovu pevnosť malo hrozné následky pre okolie. Ak totiž nemohol zničiť centrum, vyplienil aspoň jeho zázemie, aby spôsobil čo najväčšie materiálne škody. Vo **Fuldských análoch** o tom nachádzame zmienku: „Jeho vojsku sa napriek tomu podarilo spustošiť veľkú časť ich krajiny plienením a požiarmi, a vyhubiť aj nemalé množstvo nepriateľov túžiacich napadnúť kráľovský

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

tábor.“ Rastislav sa neuzavrel za hradby, ale aktívne podnikal protiútoky, napádal ustupujúce vojsko a vyplienil pohraničné kraje za Dunajom.

Významom dôležitejšia bola Ľudovítova výprava proti Veľkej Morave o deväť rokov neskôr. Jej predohrou bola Rastislavova snaha úplne sa zbaviť závislosti na ríši. Dal vyhnať bavorských kňazov, ktorých v roku 863 nahradili slovanskí vierozvestcovia [Konštantín](#) a [Metod](#). Ľudovít Nemeč sa rozhodol definitívne skončiť s Rastislavovým odporom a prinútiť ho k poslušnosti.

O výprave z roku 864 sa zmiňujú *Fuldské anály*. Podľa nich v auguste uvedeného roku Ľudovít prekročil Dunaj a Rastislavovu pevnosť, zvanú *Dowina*, nad sútokom Dunaja a Moravy obkľúčil. Rastislav sa opevnil na hradisku. Podľa záznamu v letopisoch Rastislav „...sa neopovážil pustiť do boja s kráľovským vojskom a okrem toho sa presvedčil, že neexistuje možnosť úniku.“ Ľudovít tiež nechcel hnať svojich vojakov proti opevnenej pevnosti a riskovať tak veľké straty. Zároveň však nehodlal dlho táboriť pod devínskym bralom, vystavený hrozbe prepadov z vnútrozemia. Okrem toho si uvedomoval, že pre Rastislava je výhodou okrem dobre opevneného hradiska aj podpora celej krajiny. Začal preto s Rastislavom vyjednávať. Obaja vládari sa tak vyhli otvorenej zrážke a dohodli sa. Rastislav sa zaviazal zachovať kráľovi vernosť a Ľudovít s vojskom odtiahol.

Okrem tejto výpravy sa toto miesto stalo dejiskom ďalšieho bojového stretu Frankov a Rastislavovho synovca [Svätopluka](#) na sklonku Svätoplukovho života.

Podľa archívneho dokumentu z roku 1223 sa Devín dostal do rúk rakúskeho vojvodu [Leopolda Babenberského](#). Z roku 1233 zasa pochádza záznam, ktorý sa zmiňuje priamo o Devínskom hrade. Hovorí sa v ňom, že rakúsky vojvoda [Fridrich II.](#) zv. Bojovný dobyl hrad a vypálil podhradskú osadu.

Pamätná tabuľa z roku 1936, osadená pri príležitosti 100-tého výročia výletu štúrovcov na Devín 24.4.1836. Autorom diela je bratislavský sochár [Jozef Pospíšil](#)

V sedemdesiatych rokoch 13. storočia bol hrad svedkom otvorených bojov medzi českým kráľom [Přemyslom Otakarom II.](#) a uhorským kráľom [Štefanom V.](#) Ich priamemu bojovému stretu predchádzalo podpísanie mierovej zmluvy v októbri 1270 v Bratislave. Vzhľadom na nedodržanie zmluvných podmienok (dvojročný mier) zo strany uhorského kráľa a jeho vpádom do Rakúska, v apríli nasledujúceho roku vtrhol Přemysl Otakar II. do Uhorska a obsadil viacero obcí na západnom Slovensku, o. i. aj Devín.

Po podpise novej mierovej zmluvy 2. júla 1271 sa obe strany dohodli na zachovaní doterajšieho stavu a Přemysl Otakar sa vzdal dobytých území. Štefan V. získal naspäť všetky hrady a mestá na západe Slovenska. Nový uhorský kráľ – [Ladislav IV. Kumánsky](#) – však ani túto zmluvu nedodržiaval a v roku 1273 vypukla nová česko-uhorská vojna. V nej bolo spustošené

POTULKY

bicyklom po ľavom brehu rieky Dunaj

juhozápadné Slovensko až po [Nitru](#) a obsadené pohraničné hrady (vrátane devínskeho) v Zadunajsku. Devínsky hrad bol poškodený.

Od roku 1273 nasledujúcich päť rokov boli tieto územia v rukách českého kráľa. Tento stav trval až dovtedy, keď sa Přemysl Otakar musel v roku 1276 vzdať svojich nárokov v [Rakúsku](#), [Štajersku](#) a [Korutánsku](#) v prospech [Albrechta I. Habsburského](#).

V roku 1809 pod múrmi starobylého hradného sídla tiahli francúzske [napoleonské](#) vojská. Po ostreľovaní Bratislavy a následnom odsune celkom nezmyselne vyhodili hrad do vzduchu.